

21 września, 2020

Prof. dr hab. Halina Grzymała-Moszczyńska
Instytut Psychologii
Akademia Ignacjanum w Krakowie

Recenzja rozprawy doktorskiej

pt. Środowisko językowe a rozwój słownictwa polsko-angielskich dzieci dwujęzycznych w
Wielkiej Brytanii i Irlandii

przygotowanej przez p. Joannę Kołak

Praca liczy 361 stron i składa się z 6 rozdziałów, wstępu, spisu literatury przedmiotu oraz dodatku zawierającego metody badawcze.

Głównym celem pracy było zbadanie jak na przestrzeni życia zmienia się wielkość słownika polsko-angielskich dzieci dwujęzycznych. Badaniami objęto nie tylko osiągnięcia dzieci w zakresie opanowania języka dominującego w kraju zamieszkania (czyli języka angielskiego), ale też opanowywanie i utrzymanie języka mniejszości, czyli języka używanego przez rodzinę dziecka (w tym wypadku języka polskiego). Cel ten został sprecyzowany na stronie 125 rozprawy. Dla realizacji tego zamierzenia dwukrotnie przeprowadzono badanie 28 polsko-angielskich dzieci dwujęzycznych mieszkających w Wielkiej Brytanii i Irlandii. Pierwsze badanie miało miejsce gdy dzieci były w wieku 2-3 lat, zaś powtórne gdy dzieci były w wieku 5;6-7:6. Dane będące przedmiotem analizy w przedstawionej rozprawie pochodzą więc z dwóch źródeł: projektu badawczego COST Action ISO804 ukierunkowanego na badania językowych zaburzeń u dzieci dwujęzycznych, do którego rekrutowano polskie rodziny w latach 2011 – 2013, oraz z aktualnego projektu badawczego, do którego rekrutowano w roku 2015 ponownie rodziny, które uczestniczyły w pierwszej turze badań i pozostawiły swoje dane kontaktowe.

Autorka poddała analizie 2 zbiory danych.

1/Wyniki uzyskane w trakcie pierwszej, zdalnej fali badań, przeprowadzonych przy pomocy kwestionariuszy wypełnionych przez rodziców dzieci w wieku objętym badaniami, i odesłanych drogą pocztową do badaczy. Kwestionariusze te dotyczyły rozwoju dziecka i jego zaplecza językowego.

2/ Wyniki uzyskane w trakcie drugiej fali badań czyli bezpośrednich badań dzieci prowadzonych przez Doktorantkę w trakcie wizyty u rodziny biorącej udział w badaniu oraz wywiadów prowadzonych w trakcie tych wizyt z rodzicami dzieci, jak również wypełnienia

przez rodziców kwestionariusza dotyczącego rozwoju językowego dziecka i środowiska językowego w którym dziecko przebywa.

Tak więc zostały zebrane i poddane analizie dwa zbiory danych ilościowych i jeden zbiór danych jakościowych. Całość badania odpowiada więc charakterystyce metodologii Mixed Methods Design. Jest to metodologia, która coraz częściej znajduje zastosowanie w badaniach psychologicznych gdyż pozwala nie tylko na wyjaśnienie zjawiska poprzez weryfikację hipotez, charakterystyczną dla metod ilościowych, ale też na jego zrozumienie dzięki podejściu jakościowemu.

Grupa badana od której udało się zebrać dane z obu etapów badań była stosunkowo nieliczna (28 osób) i stanowiła 1/3 grupy badanej w pierwszym etapie. W wypadku badań longitudinalnych nie jest to jednak niczym niezwykłym, że każdy kolejny etap badania przynosi utratę części uczestników, a wypadku badań longitudinalnych prowadzonych w obcym kraju jest to liczebność zdecydowanie dobra, gdyż dotarcie do osób badanych jest obarczone najczęściej dodatkowymi trudnościami o charakterze logistycznym. Trudności te zostały w pracy dokładnie opisane.

Nie będę streszczała zawartości poszczególnych rozdziałów, gdyż przedstawi je Doktorantka w formie autoreferatu w trakcie publicznej obrony. Chciałabym natomiast skupić się na części rozprawy, którą uznaję za szczególnie ważną szczególnie dla rozwoju dalszych poszukiwań odpowiedzi na pytanie o to, jakie są uwarunkowania dwóch równoległych procesów zachodzących u dzieci między 2 a 8 rokiem życia w zakresie dynamiki procesu nabywania języka obcego i zachowywania oraz rozwijania języka rodzimego.

Dane dla tej części analiz zostały zebrane przy pomocy wywiadu ustrukturyzowanego, standaryzowanego. Pytania były zadawane w ściśle określonej kolejności, a ich forma i język odpowiedzi były poniekąd zakodowane w użytych sformułowaniach. Wywiad został przeprowadzony wedle schematu wypracowanego w oparciu o literaturę przedmiotu, i poddanego analizie przez sędziów kompetentnych. Doceniam staranność przygotowania wywiadu, ale uważam, że brakuje jednak istotnego etapu przed wdrożeniem do badań tego narzędzia, czyli badania pilotażowego. Pilotaż pozwala bowiem ocenić między innymi, czy plan badania właściwego nie jest ograniczony, czy nie należałoby poszerzyć niektórych obszarów poszukiwań. W sytuacji utrudnionego dotarcia do grupy badanej jest zrozumiała niechęć Doktorantki do „poświęcenia” nawet kilku badanych na przeprowadzenie pilotażu, ale taką stratę można zminimalizować odchodząc na potrzeby pilotażu od bardzo sztywnej formuły wywiadu użytej w badaniach właściwych, na rzecz wywiadu nieustrukturyzowanego i podążając za osobą badaną w eksploracji tematu dwujęzyczności, traktując badanego jako eksperta w dziedzinie objętej badaniami, współtworzącego narzędzie, które ostatecznie będzie miało postać wywiadu wdrożonego do badania właściwego. Strategia taka w literaturze przedmiotu jest określana jako *co-production of knowledge* i zyskuje coraz szersze uznanie m.in. w ramach nauk o zdrowiu.

Sposób analizy zebranych danych jakościowych był oparty o dedukcyjną analizę tematyczną. W wyniku użycia tego podejścia zostało wyodrębnione 11 kategorii, które zostały poddane potem oddzielnej analizie. Uważam, że właściwszym podejściem było zastosowanie *Template*

Analysis, która jest rodzajem analizy tematycznej danych jakościowych polegającą na zastosowaniu szablonu (kategorii) z wcześniej przyjętej perspektywy teoretycznej. (Brooks, King i in. 2014). Taka perspektywa jest w pracy wyraźnie widoczna i co za tym idzie jej zastosowanie nie przedstawiałoby żadnej trudności. Cechą *Template Analysis* jest iteracyjność i cykliczność, co może prowadzić w drodze wielu powtórzeń procedury kodowania, do maksymalnie dobrego dopasowania przyjętych kodów do zebranego materiału empirycznego.

Kolejna uwaga dotycząca analizy materiału badawczego, dotyczy braku zastosowania któregośkolwiek z programów z grupy CAQDAS (Computer-Assisted Qualitative Data Analysis Software). Dzięki dużemu ułatwieniu jakie one stanowią w panowaniu nad zebrany materiałem i wielokrotnemu wczytywaniu się w zebrane wywiady, jest możliwe bardzo wnikliwe przeanalizowanie wywiadów, wyłanianie drzew kodowych i kategorii. Udokumentowanie tych kroków oznacza dla czytelnika podążanie za badaczem w procesie prowadzonej analizy. W podejściu zastosowanym przez Doktorantkę czytelnik nie ma dostępu do tego ogromnie istotnego zasobu informacji, w związku z tym zdany jest na arbitralne przyjęcie do wiadomości, że proces wyłonienia kategorii, którym następnie zostaje podporządkowana analiza, został przeprowadzony prawidłowo. Jest to tym bardziej problematyczne, że do pracy nie został dołączony zapisany na nośniku cyfrowym, materiał z wywiadów (nagrania i/lub transkrypcje). W świetle dyskusji dotyczących „Replication Crisis” i Open Science Movement (2015) zastosowanie programów z grupy CAQDAS wpływa na większą transparentność uzyskanych danych, dostępnych do zastosowań przez kolejnych badaczy. Przegląd strategii prowadzących do osiągnięcia takiego efektu zostały opisane w literaturze (Anczyk et al., 2019). Udostępnienie zebranego materiału innym badaczom pozwoliłoby na przykład na przeprowadzenie analiz rozwoju słownictwa na poziomie poszczególnych rodzin w ujęciu longitudinalnym, a nie tylko – jak zrobiła to Doktorantka – analiz na poziomie całej grupy. Z uwagi na unikalność zebranego materiału dostęp taki byłby bardzo cenny.

Kolejne zastrzeżenie dotyczy sposobu opisu podgrup rodzin i kontekstu kulturowego w którym one funkcjonują. Z analizy materiału nie wynika jakakolwiek odmiennność sytuacji rodzin polskich w UK i w Irlandii. Takie przekonanie powinno zostać podbudowane faktami dotyczącymi tego podobieństwa. Również sytuacja rodzin międzynarodowych nie wydaje się być tożsama w sytuacji gdy ojciec dziecka jest Albańczykiem czy też Nigeryjczykiem – szczególnie w sytuacji kontaktu z rodziną w Polsce. Jeśli jest inaczej to powinno to zostać wyraźnie uzasadnione. Wartość badań jakościowych znacząco wzrasta w miarę doprecyzowania szczegółów opisu kontekstu badań. Wpływa to też na możliwość ich porównywalności w ramach poszukiwania możliwości replikacji uzyskanych wyników. W przeglądzie literatury (rozdział 2.1) omówione zostały kwestie związane z akulturacją rodziny w kraju zamieszkania oraz wpływem SES (dochód i klasa społeczna z której pochodzą rodzice) na Family Language Policy. Akulturacja została zdefiniowana przez kilka wskaźników (s.70) takich jak długość pobytu w kraju zamieszkania, wiek przyjazdu do kraju zamieszkania, wykształcenie uzyskane w kraju pochodzenia, identyfikacja z kulturą. Bardzo trudno zaakceptować takie bezkrytyczne podejście, nieuwzględniające różnic w operacjonalizacji pojęcia akulturacja jak również różnic w stosowanych wskaźnikach (Rudmin, 2017, Chirkov 2009).

Podobnie wygląda sytuacja z relacją między SES i utrzymywaniem języka kraju pochodzenia. Dane dotyczące tych zmiennych zostały zebrane przy pomocy zastosowanego w badanych

rodzinach kwestionariusza, ale nie zostały wykorzystane w analizach jakościowych. Dziwi to tym bardziej, że w oparciu o literaturę przedmiotu, Doktorantka na s. 78 bardzo wyraźnie wskazuje, dlaczego oba te aspekty są ważne dla będącej przedmiotem Jej zainteresowania Family Language Policy.

Pomimo wskazanych usterek, prezentowana rozprawa zasługuje na ocenę pozytywną. Praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego dotyczącego mechanizmu jednoczesnego kształtowania się u dzieci dwóch systemów językowych. W związku z migracjami Polaków znaczenie jakie ma wiedza o możliwości utrzymania polskiej identyfikacji tożsamościowej u dzieci urodzonych za granicą (a język jest tej tożsamości ważnym składnikiem) ma też znaczenie praktyczne. Longitudinalna formuła przeprowadzonych badań jest unikalna w badaniach psychologicznych i zasługuje na specjalne podkreślenie. Doktorantka wykazała się kompetencjami do prowadzenia samodzielnej pracy naukowej w wymagających warunkach terenowych. Zaplecze teoretyczne rozprawy poprzez swoją kompletność i wnikliwość opracowania zasługuje na uznanie.

Reasumując: w związku z faktem, że rozprawa odpowiada warunkom określonym w art.13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o tytule i stopniach naukowych wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Halina Grzymała-Florkińska

Literatura przywołana w recenzji:

Anczyk, A., Grzymała-Moszczyńska, H., Świdorska, A., Prusak, J., (2019) The Replication Crisis and Qualitative Research in the Psychology of Religion. International Journal for the Psychology of Religion · DOI: 10.1080/10508619.2019.1687197

Brooks, J. King, N., (2014) Doing Template Analysis: Evaluating an End of Life Care Service. Sage Research Methods Cases. <http://eprints.hud.ac.uk/19707>

Chirkov, V., (2009) Critical psychology of acculturation: What do we study and how do we study it, when we investigate acculturation? International Journal of Intercultural Relations 33, 94–105

Movement Open Science Collaboration. (2015). Estimating the reproducibility of psychological science. Science, 349(6251), aac4716–aac4716. DOI:10.1126/science.aac4716

Rudmin, F., Wang, B., Castro, J., (2017) Acculturation Research Critiques and Alternative Research Designs. in (Eds.) S.J. Schwartz, J. Unger. The Oxford Handbook of Acculturation and Health. Oxford University Press. Pp.75-96.